

Mira Laakso

mira@miralaakso.se

Förnyelse i södra Klara

Fig.1 Kontorsbyggnaden ritad av arkitekten Nils Tesch. Bild tagen före påbyggnad.

Examinator/ handledare:

Magnus Rönn,

Docent

Arkitekturskolan

Uppsats i Fort-och vidareutbildningskursen:

Att utvärdera arkitektur, 7,5 hp

Arkitekturskolan, Kungliga Tekniska Högskolan, KTK, Stockholm, VT 2013

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Metod och källmaterial	3
1.3 Avgränsningar	3
2. Kvarterens historik i korthet	3
2.1 Befintlig bebyggelse, arkitektur och stadsrum	4
2.2 Kulturhistorisk värdering	5
3. Planförslaget	6
3.1 Projektets arkitekter och den nya byggnadens utformning	7
3.2 Riksintresset och remissyttranden	9
4. Diskussion	10
5. Figurförteckning	13

1. INLEDNING

Det finns en plattform av politiska mål och utvecklingsplaner för Stockholmsregionen från Stockholm Stad, där bland annat programmen, *Vision 2030*, *Promenadstaden*, *Arkitektur Stockholm- en strategi för stadens gestaltning* ger riktlinjer för hur staden ska utvecklas med nyckelord som hög arkitektonisk kvalitet, mångfald, hållbar stadsutveckling, levande, trygg och attraktiv stad med höga krav på miljöanpassning samt energieffektivisering.¹ Ingrepp i stadsmiljön används för att möjliggöra kostnadseffektiva funktioner och ny kommersiell fördelaktig image genom till exempel att den byggda miljön upphöjs och på det sättet skapa nya ytor. Jag har valt att studera ett sådant fall. I Södra Klara i Stockholms city pågår idag en stor upprustning med tillbyggnader och reoveringar av befintlig bebyggelse. Statens fastighetsverk (SFV) som är områdets största fastighetsförvaltare äger och förvaltar tio kvarter, där regeringskansliet är den huvudsakliga hyresgästen. ”Nya Klara” är ett samlingsnamn som kommer att genomföras under kommande år fram till år 2018. Konceptet har även fått namnet ”Begränsad påbyggnad”.² Planområdet är utpekad som riksintresse för kulturmiljövård och utgör en del av stenstaden. Byggnaderna är klassificerade i enlighet med Stadsmuseets utarbetade modell som används utav Stockholms stads olika förvaltningar. De berörda kvarteren är Loen samt Björnen. Detaljplan för dessa kvarter vann laga kraft den 24 september 2009 (DP 2007-38142-54).³ Arbetet har pågått sedan 2009 och projektets första fas står klar i kvarteret Loen, där en påbyggnad med 3 våningar står klar. Kvarteret har fått nya årsringar och projektet fortsätter med fler hushöjningar. Det är oklart om de färdiga påbyggnaderna kommer att leva upp till de mål och de arkitektoniska ambitionerna som programmen utger då byggnader och kringliggande områdena genomgår fysiska förändringar. En annan oklarhet är också hur gestaltningen anpassats till riksintresset och graden av påverkan på områdets kulturmiljö.

1.1 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med denna uppsats är att undersöka hur omvandlingen av två kvarter i Södra Klara förändrar och påverkar stadsbilden. Uppsatsens tonvikt ligger på den färdiga ombyggnadens kvaliteter med avseende arkitektur som rör kontinuitet och förändring.

Genom att ta del av själva planeringsprocessen, inventeringar och yttranden från olika instanser kommer jag att undersöka hur stadsförnyelsen i det specifika fallet beskrivs. Såväl politiska initiativ och mål som annan expertis har uttalat sig och tolkat de olika momenten och påverkat stadsplaneringen.

¹ Stadsbyggnadskontoret, *Arkitektur Stockholm- en strategi för stadens gestaltning*, 2011 www.stockholm.se/gronapromenadstaden. Stadsledningskontoret/ Förnyelseavdelningen, *Vision för city*, 2012-09-18.

² Artikel: *Björnen och Loen*, Peter Ohrstedt, ur tidskriften *Kulturvärden* (2013-02-11)

³ Stadsbyggnadskontoret; Detaljplan för Björnen och Loen 1, Dp 2007- 38142-54

Frågor som kommer upp i studien är:

- Hur förhåller sig de olika aktörernas perspektiv till planeringsmålen?
- Vilka kvaliteter har tillskrivits arkitekturen?
- Hur har det historiska perspektivet utnyttjats i planeringsprocessen?
- Hur har begreppet hållbarhet använts i förnyelsen?

1.2 Metod och källmaterial

I uppsatsen presenteras resultatet av textanalys av offentliga handlingar såsom stadsplaner, detaljplaner, remissyttranden, artiklar, hemsidor och ritningar. Jag har också använt byggnaden som källa och tolkat dess arkitektoniska uttryck. Det huvudsakliga materialet för denna studie kommer från Stadsbyggnadskontoret samt Statens Fastighetsverks hemsidor, men även besök i arkiv.

Texterna visar hur olika aktörer lyfter fram och tolkar stadsförnyelse och påbyggnaden på olika sätt och innefattar begreppen kvalitet och hållbarhet, dessutom om hur förtätning påverkar Stockholms silhuett.

Metoden är en fallstudie av kv. Björnen och kv. Loen i Södra Klara i Stockholm där stadsförnyelse pågår.⁴

1.3 Avgränsningar

Områdets avgränsningar gäller den del av området som är detaljplanelagt för Björnen och Loen på Norrmalm. Kvarteren avgränsas av Drottninggatan, Jakobsgatan, Rödbodagatan, Herkulesgatan samt delas av Karduansmakargatan.

Materialet har avgränsats genom att det huvudsakligen utgörs av textanalys.

Arbetet är en avgränsning i tiden.

2. Kvarterens historik i korthet

Områdets första stadsplan ritades 1642 och kvarterens innehåll har speglat hur makten i landet sett ut under historien.

Kvarteren Loen och Björnen i Södra Klara, Norrmalm i Stockholm, har sitt ursprung då riksdagen beslutade att flytta tillbaka till Gamla Riksdagshuset på Helgeandsholmen. I samband med detta tillgodoses ett gammalt önskemål att få departementen samlade i Södra Klara. Hela kvarteret i sin nuvarande utsträckning var exploaterat och till och med indelat i tomter redan 1640. En del av de hus som växte upp över den gamla oreglerade stadsbebyggelsen i området stod kvar fram till 1978, då exempelvis hela kvarteret Björnen revs. De största rivningarna i kvarteren skedde dock under 50-och

⁴ Stadsbyggnadskontoret; Detaljplan för Björnen och Loen 1, Dp 2007-38142-54

60-talen. Stora delar av det äldre fastighetsbeståndet hade då ett kulturhistoriskt värde, men Statens fastighetsverk, f d Byggnadsstyrelsen, ansåg då att byggnaderna var i så pass dåligt skick och att vid den tiden inte fanns några resurser för restaurering av bebyggelserna. De byggnader som klarade sig undan rivningarna var det Adelcrantzska palatset samt två bankpalats. I och med detta splittrades på Norrmalm de sista delarna av den bebyggelse som tillkom under den stora gaturregleringen 1636-50.⁵

2.1 Befintlig bebyggelse, arkitektur och stadsrum

Statens fastighetsverk äger och förvaltar statliga byggnader av historisk eller nationell betydelse, såsom departementsbyggnaderna i Södra Klara.

Kv. Björnen och kv. Loen ligger bredvid varandra och har gjort det sedan gaturregleringen.⁶

Efter de stora rivningarna fanns det redan planer på att skapa ett enda kvarter, men den gamla gatustrukturen behölls.⁷ Bebyggelse i kvarteren har byggts ut i olika omgångar och är i huvudsak departementsbyggnader från 1960- och 70-talen och består av fem olika byggnadskroppar. Kvarteret Loen på Jakobsgatan består av fyra byggnader som är invändigt förbundna och domineras av kontorsbyggnaden ritad av arkitekten Nils Tesch. Byggnaden uppfördes 1967-75 av Kungliga Byggnadsstyrelsen och detta kontorskomplex ingick i den första etappen i regeringens expansion av Södra Klara.⁸

Byggnadsmaterialen är tidstypiska med betong, där den arkitektoniska effekten tillhör den yppersta i landet vad gäller betongfasader.⁹ Departementsbyggnaden i kv. Björnen är ritad av Ahlgren, Olsson, Silow Arkitektkontor AB. Kvarteret ersattes med en enda byggnad under 1977-82. Fasaden fick då efter en del stridigheter och krav från myndigheter det brunbeiga fasadteglat Mälardal grey, istället för puts. Med hänsyn till det Adelcrantzska palatset anpassade arkitekterna vid denna tid kontorskomplexens byggnadshöjd i en tidstypisk funktionalistisk ram med vertikala fönsterband och pelare i bottenplan som fyller huset från marken.

Vidare är kvarteret uppbyggt av två äldre bankpalats i nationalromantisk stil. F d Sundsvalls handelsbank i hörnet av Drottninggatan och Karduansmakargatan uppfördes 1906-08 efter ritningar av Tor Thorén och f d Tjenstemannabanken byggdes under 1906-08 efter ritningar av Ernst Stenhammar. Bankbyggnaderna är sammanlänkade med kontorsbyggnaden för Riksgäldskontoret vid Jakobsgatan och Karduansmakargatan. Byggnaden ritades av Åke Wallgård på Nils Tesch Arkitektkontor. Slutligen det Adelcrantzska palatset, ett rokokopalats, en 1700-talets

⁵ www.stockholmskallan.se, *Björnen- ett krukmakarkvarter i Södra Klara*, Barbro Århem, s. 1-5
Artikel: *Departementsstaden*, Staffan Nilsson, ur tidsskriften *Kulturvärden*, s. 30

⁶ SFV/ *Kulturvärden*, artikel: *Klara en angelägenhet för staten*, Peter Ohrstedt, s. 2

⁷ SFV/ *Kulturvärden*, artikel: *Björnen och Loen*, Peter Ohrstedt, s. 17

⁸ www.sfv.se/cms/sfv/aktuellt/projekt/stadsfornyelse_i_klara.html

⁹ Riksantikvarieämbetet, BBR (bebyggelseregistret)

byggnadshistoria med anor från 1600-talet. Ombyggnaden på 1750-talet utfördes av Carl Fredrik Adelcrantz, en av 1700-talets ledande arkitekter. Palatsets yttre är nästan oförändrat från Adelcrantz tid, men även invändigt finns mycket bevarat från 1700-talet.¹⁰

Detta är en plats, ett stadsrum där de flesta har ett ärende eller är på väg någonstans, till arbetet eller något tillfälligt besök främst under dagtid. För den som rör sig mellan de olika miljöerna blir det snabbt uppenbart att man har hamnat på rätt plats i rätt tid. Det finns skarpa gränser mellan brukade och obrukade perioder då miljön avfolkas. Platsens mellanrum kan ses som tömda på mening och innehåll och uppfattas som otryggt. Departementskomplexet har kanske varit en tydlig markör av ett utanför och innanför. I stadsdelarna Klara och Jakob är idag knappt 2000 personer skrivna.¹¹

Fig.2 Den unika betong fasaden.

2.2 Kulturhistorisk värdering

Departementsbyggnaden ritad av Nils Tesch ingick i den inventering och klassificering av byggnader i City uppförda 1960-1989 som Stadsmuséet genomförde 2006-2007. Syftet med byggnadsminnen är att bevara spår av historien som har stor betydelse för vår förståelse för dagens och morgondagens samhälle. Det kulturhistoriska värdet bedöms utifrån ett antal kriterier, där bland annat arkitektoniska, stadsplanhistoriska och samhällshistoriska värden ingår. De olika värdena vägs samman och byggnaden klassificeras i enlighet med Stadsmuseets utarbetade modell med symbolfärgerna blått, grönt, gult och grått, där blått är den högsta kategorin för synnerliga kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.¹²

¹⁰Riksantikvarieämbetet, BBR (bebyggelseregistret)

¹¹Stockholm Stad, Exploateringskontoret, Dnr E2011-000-00790, s. 7

¹²<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/inventering/visa...>(2013-06-24)

Byggnaden av Nils Tesch i Kv. Loen har fått den blå klassificeringen och har värden motsvarande statligt byggnadsminne vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturminneslagen.

Departementsbyggnaden tillskrivs synnerligen stora samhällshistoriska värden, med unika arkitekturhistoriska - och arkitektoniska uttryck och sällsynthet. Associationer dras till traditionell byggnadskonst med elegant framtoning, en stil som var mycket ovanlig då byggnaden uppfördes. Beslut om klassificering anmäldes i Kulturnämnden 2007-06-12.¹³

3. Planförslaget

År 2002 har Statens Fastighetsverk föreslagit en utökning av Departementsstaden till gatu- och fastighetskontoret. SFV hade då begärt en markanvisning för utökning av kontorsbyggrätten i kv. Björnen och Loen samt att undersöka möjligheterna till nybyggnation i närheten, på Rödbodagatan.¹⁴ Projektets planering började i ett tidigt skede. Kvarteren hade under många år dragits med dålig funktion, miljö och allvarliga tekniska problem. Detta ledde till att området moderniserades. Det gällande och genomgripande förslaget ligger till grund för den detaljplan som det fattades beslut om i Stadsbyggnadsnämnden år 2009. Inom planområdet gäller idag fyra detaljplaner; PI 6460A, PI 7471A, PI 6480, Dp 1997- 01608 -54.¹⁵ Målsättningen med ombyggnaden är att framförallt skapa fler arbetsplatser inom kvarteret med hög miljöprofil och med förbättrad teknik. Planen innebär att till år 2018 ska 10 000 kvm kontor med 350-450 arbetsplatser stå färdiga i det som kallas "Nya Klara". Stockholms stadsbyggnadskontor arbetar kontinuerligt med övergripande utgångspunkter och mål för utveckling och förnyelse inom innerstaden. Hög arkitektonisk kvalitet är enligt planförslaget viktigt för att marknadsföra sig utåt och stärka stadens identitet. En utgångspunkt är att pröva kompletteringar och begränsade påbyggnader, där påbyggnaden i kv. Loen ska upplevas som ett tydligt tillägg. Fasaderna kommer i stort sett att behålla sitt nuvarande utseende med undantag av taklandskapet och en ny utbyggnad av entré har uppförts. På detta sätt menar man att gatustrukturen, infrastrukturen och stadens silhuett bevaras.

¹³ Stockholm Stad, Kulturförvaltningen, Dnr 106-40/2996/2008, s. 3

¹⁴ Gatu-och fastighetskontoret, markanvisning mm till Statens Fastighetsverk, GFN 2002-03-19, s. 2

¹⁵ Stadsbyggnadskontoret, Dp 2007-38142-54, s. 2

Fig. 3 Stadsplan över Kvarteren Loen och Björnen.

Kontorskvarteren i kv. Loen kommer att tillföras nytt liv och attraktivitet genom att öka nya mötesplatser, kommersiella lokaler för kultur och handel i bottenvåningarna, samt satsning på gator, stråk och torg för att stimulera gatuliv och göra dessa trygga. Mot Drottninggatan i de två bankpalatsen pågår nu byggnadsarbete för Dansmuseets, som kommer att få utställningsytor på två plan, butik, restaurang och kontor. Även möjligheter till framtida bostadskompletteringar studeras för att för att uppnå ytterligare positiva effekter i stadsmiljön. Målet är att stadsrummet ska skifta i funktion, brukare och aktiviteter under dygnets olika tider och skapa ytor som är mer mångfunktionella.

Staden har de senaste åren haft en ambition att få in 1000 nya lägenheter i innerstaden, dels för att skapa en levande stadsmiljö, men även för att öka tryggheten i området.¹⁶ Som offentlig upphandlare ska de också vara förebildliga för att leva upp till de politiska målen, där den höga miljöprofilen innebär att skapa en miljömässig hållbar stadsdel med lång livslängd. Kvarteren ska klassificeras som Green Building enligt EU-standard och uppfylla miljöklass B, den näst högsta klassificeringen, och ByggaBoDialogens Miljöklassat hus om är en svensk standard. Projektets miljömål är att sänka energianvändningen med 40%.¹⁷

Det är en rättslig tolkning av regler som kan ifrågasättas med utgångspunkt från hur kvarterens kulturmiljö värden hanteras. I planförslaget står det att det inte strider mot kommunala eller nationella riktlinjer, lagar eller förordningar och att den planerade verksamheten inte medför väsentlig påverkan på miljö, kulturarv eller människors hälsa.¹⁸ Länsstyrelsen har rätt att upphäva detaljplaner som skadar miljön i områden som innehåller riksintressen.

3.1 Projektets arkitekter och den nya byggnadens utformning

Statens fastighetsverk har samarbetat med stadsarkitekt och stadsbyggnadskontoret och är projektets byggherre. Gestaltning av kvarteren Loen och Björnen har skett genom parallella

¹⁶ Stockholm Stad, Exploateringskontoret, Dnr E 2011-000-00790, s. 7

¹⁷ SFV, kvarteret Loen Stockholm. Artikel: *Nya höjder i Klara*, ur tidskriften *Arkitekten*, februari 2009, s. 15

¹⁸ Stadsbyggnadskontoret, Planbeskrivning, Dp 2007-38142-54, s. 7

arkitektuppdrag. Reflex arkitekter har projekterat med ansvarig arkitekt Kjell Mejhert. Både Reflexarkitekter och White är arkitekter för husens insida medans arkitektbyrån BAU, Byrån för Arkitektur och Urbanism, är den som har stått för påbyggnaden och utvecklingen av kvarteren. Ansvarig för den är arkitekten Hans Birkholz. Processen är lång, komplicerad, omfattande och förslagen är nytänkande.

Kvarteret Loen har genomgått en stor modernisering, byggnads- som tekniskmässigt. Det har skapats nya effektiva och funktionella arbetsplatser med bättre inomhusklimat. Påbyggnaderna varierar i höjd och består av inskjutna volymer med olika formgivning och ska enligt arkitekten anpassa sig till de befintliga byggnaderna samtidigt som de ska vara ett tydligt tillägg. Med skiftande material som aluminium och emaljerat glas med olika struktur och vinklar ska det reflektera ljuset på olika sätt och minska skuggigheten som påbyggnaden innebär.¹⁹

För att tillmötesgå de miljökrav som beställaren har, så är BAU insatt i flera olika miljöklassningssystem. I det pågående projektet arbetar de med det svenska Miljöklassad Byggnad. Det som byggs ska bestå, inte bli daterad och rivs efter 20-30 år och det är viktigt att skapa estetiskt tilltalande byggnader som håller på sin egen kvalitet och som klarar sig bättre mot tidens tand, anser arkitekten Hans Birkholz.²⁰

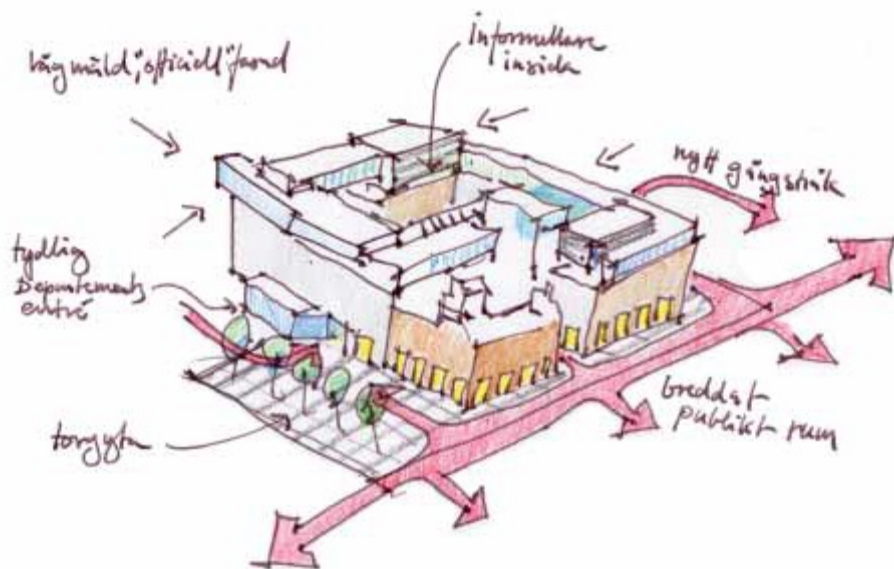

Fig.4 Skiss av BAU arkitekter.

¹⁹ www.arkitekt.se/S48470 (2013-04-01)

²⁰ www.byggnyheter.se/2011/03/bau-fokusera-p-den-urbana-kontexten (2013-04-26)

3.1 Riksintresset och remissyttranden

Planområdet ligger inom det av översiktsplanen utpekade riksintresset för kulturmiljövård (RAÄ97) i Stockholm. Bestämmelser om riksintressen finns i 3 och 4 kap i miljöbalken.²¹ Att ett område är av riksintresse innebär att myndigheter inte får ge tillstånd till sådant som kan innebära påtaglig skada på det riksintressanta värdet eller den möjlighet som detta representerar. Begreppet påtaglig skada är dock svårdefinierat enligt PBL.²² Detta betyder att varje beslutsmyndighet avgör vad gränsen går. Enligt Riksantikvarieämbetet har Stockholms innerstad karaktärsdrag bland annat i "fronten mot vattenrummet och den begränsade hushöjden".²³

I översiktsplanen ska kommunen ange hur riksintresset ska tillgodoses och i framtagandet av ett program eller ett förslag till detaljplanen ska kommunen bland annat samråda med Länsstyrelsen som har tillsyn över den kommunala planeringen.²⁴

Länsstyrelsen har tillsammans med Stockholms stadsmuseum utarbetat ett kulturhistoriskt underlag om vad en riksintressant kulturmiljö innebär för Stockholms del, där medel beviljats av Riksantikvarieämbetet. Detta material tar bland annat upp om stadens *topografi* och *silhuett*. Målet är att hitta en samsyn när det gäller avvägningar i stadsplaneringar. Det har tidigare saknats ett material som ordentligt benär ut de värden som finns i Stockholms riksintressanta innerstad. Länsstyrelsen vill också att Stockholm stad skriver in tydliga ställningstaganden som visar hur riksintresset ska värnas.

I en artikel, förklarar f d landssekreteraren på Länsstyrelsen att Stockholm stad inte har förtroende att själva hantera sin stad eftersom den är av riksintresse. Det betonas också att Länsstyrelsen behöver bli tydligare.²⁵ Många av stadens projekt har inte blivit av när det gäller påbyggnader och hushöjningar och stadsdelen Nya Klara har även den dragits ner i skala. Den riksintressanta siluetten har sannolikt haft betydelse för dessa exploateringar.

Flera remissinstanser har yttrat sig angående förslaget i projektets detaljplan för regeringskvarteren. Ett utav dessa är Rådet för Stockholms Skönhet som anser att vissa påbyggnader är fullt acceptabla inom kvarteren, men tyckte att påbyggnaderna ska på ett traditionellt sätt relateras till och etiskt samordnas på liknande sätt som gjorts med till- och ombyggnader under alla tider. Rådet anser också att det Adelcrantzka palatset med omgivning ska skyddas och att området där absolut inte får höjas.

²¹ Stadsbyggnadskontoret, Dp 2007-38142-54, s. 2

²² PBL, 2010, s. 193

²³ Riksantikvarieämbetet/ riksintresset

²⁴ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfr...>(2013-05-09)

²⁵ http://www.svd.se/kultur/hoga-hus-hotar-riksintresse_2648299.svd (2013-05-09)

Vidare står det i remissyttrandet att:

”Planförslaget visar på ett absurt sätt större respekt för Nils Tesch för sin tid särpräglade, men alltför långa fasader än Klaras av stadsplanen misshandlade miljö. En urstyv arkitekt skulle möjligen gå i land med egensinniga påbyggnader över två hela kvarter, men en sådan konstnärlig nivå når det aktuella förslaget långtifrån.”²⁶

I en annan remiss från Kulturförvaltningen, där Stockholm Stadsmuseum, Medeltidsmuseet och Stockholmsforskningen ingår, står det att utmärkande för Stockholm stadsbild till skillnad mot andra storstäder runtom i världen är att den enhetliga hushöjden i stor utsträckning har bevarats. Kulturförvaltningen är tveksam till en höjning av kvarteret och hur det påverkar Stockholms stadsbild och byggnadernas kulturhistoriska värden. De anser att man bör ta lika stor hänsyn till modernismens byggnader som man gör med äldre byggnader. Kulturförvaltningen avstyrker den del som gäller påbyggnad av kontorshuset i Loen och den tillkommande entré utbyggnad mot Jakobsgatan. Byggnaden bör enligt förvaltningen ges skyddsbestämmelser med hänsyn till husets synnerligen stora kulturhistoriska värde. Likaså bör det Adelcrantzska palatset skyddas enligt lag och kompletteras med skyddsbestämmelser för exteriör, planlösning, inredning och gård. Däremot anser de att det går att bygga på kontorshuset i kv. Björnen utan att stora kulturhistoriska värden skadas. Förvaltningen tycker ändå att ambitionen av att påbyggnaden tydligt ska skilja sig från befintlig byggnad är positivt och att gatumiljön förbättras och att det ges möjlighet för fler butiksytor är bra.²⁷

4. Diskussion

Diskussionen reflekterar till frågeställningen som rapporten har sin utgångspunkt i. Det handlar om den ”konflikt” som kan uppstå mellan bevarandebestämmelserna och förnyelseintressen, där det är svårt att hitta en balansgång. Det finns många exempel runtom i landet där sammanhållna och historiskt intressanta miljöer har försvunnit efter obetänksamma förändringar och Klara kvarteren anses vara just en sådan plats. Förnyelseprojektet har inneburit en indirekt ideologisk strid med det redan etablerade stadsplanen, där riksintressens värden ifrågasätts.

Synsättet och åsikterna vad gäller de olika aktörernas perspektiv och önskemål till planeringsmålen och hur det historiska perspektivet har gått isär.

De negativa konsekvenserna med påbyggnaderna enligt remissinstanserna är att man bryter den struktur med låg centrumbebyggelse som anses ge stora värden till Stockholms silhuett. Dessutom

²⁶ Stockholm Stad, SR Dnr 2009-0365, s. 12-13

²⁷ Remissyttrande, kulturförvaltningen, DNR 106-40/2996/2008, s. 5

anser instanserna att man inte har tagit hänsyn till de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värden i kvarteret.

En påbyggnad på två till tre våningar i departementskvarteren kan tyckas vara mindre farlig.

Förmodligen anser arkitekten, som fått uppdraget och Statens fastighetsverk att tillägget till Nils Tesch departementsbyggnad har skett med respekt, för de kvalitéer som Tesch byggnad har. Men i detta fall är det helheten som ska bedömas och inte den enstaka påbyggnaden som sådan. Enligt Stockholms stads översiktsplan ska staden utvecklas i samspel mellan bevarande och nyskapande samt att ny bebyggelse ska utformas med arkitektoniskt och konstnärlig kvalitet.²⁸

Kulturmiljöaspekterna och riksintressen behandlas dock allt för summariskt i planen och den gällande byggnadshöjden verkar ha blivit en intern fråga för de politiker och myndigheter som är verksamma i staden och inte nationell angelägenhet som riksintresset anger. Resultatet är ett resonemang om att acceptera förändringens konsekvenser för byggnader, stadsbild, livsmiljöer och människor och för de värden som tillmätts som kvalitet. Eftersom stadens siluett omfattas av riksintresset finns det starka skäl för att begränsa påbyggnader i planområdet.

En förutsättning för att förnyelsen i kvarteren ska bli långsiktigt hållbar är att trygga och levandegöra gatubilden med olika mötesplatser i gatuplan som handel, restauranger och kulturutbud. Detta skapar också nya rörelsemönster även kvälls- och nattetid tills restaurangerna stänger. För området innebär det också att man bör tillföra bostäder för att främja kvällstryggheten och utveckla stadsmiljön. Tidigare undersökningar har gjorts vad gäller bostadsbebyggelse i området, men detta projekt lades ner bland annat med hänsyn till att miljöförutsättningarna för nybebyggelse ansågs för dåliga. Även säkerhetskraven med hänsyn till departementsbyggnaderna kan ge komplikationer för framtida bostäder.

Den nya påbyggnaden kommer att påverka de boende i området genom skymd utsikt och skugga, och för de boende i kvarteret Elefanten på andra sidan gatan kommer tillbyggnaden av kvarteret att innebära en minskning av solljusinfallet.²⁹ En annan miljöaspekt är att kvarterens placering invid tunnelmyningen för Klara tunneln har redan en besvärlig luftmiljösituation och även hörnet Jakobsgatan, Drottninggatan har även de värden som ligger över tillåtna gränser. I övriga delar av planområdet är nivåerna förhöjda. Mätningar visar att påbyggnaderna av befintlig kvartersstruktur medverkar endast till en försumbar förändring av luftkvaliteten.³⁰ Detta betyder att det kan dröja med nyproduktion av bostäder i området och påverkar förmodligen hållbarhetsaspekten vad gäller den levande stadsmiljön.

²⁸ Stadsbyggnadskontoret, P 2007-38142-54, s. 2

²⁹ <http://www.byggvarlden.se/nyheter/byggprojekt/kvarteret-loen-vaxer-pa-hajden>

³⁰ Stadsbyggnadskontoret, DP 2007- 38142 -54, s. 7-8

Platsskapande och nyskapande arkitektur har blivit en del av städernas marknadsföring som är en allt vanligare strategi för att stärka den lokala ekonomin, speciellt där handel och service tar över. Arkitekturen har inga tidigare förebilder. Både beställaren och arkitekten har bedömt att byggnaden har rätt och god kvalitet, med tekniska och funktionella lösningar och uppfyller de kravspecifikationer som Stockholm stad angett i stadsplanerna och bevarar stadsbildens komplexa struktur. I detta fall stärks Rönns diskussion om förhållandet mellan den estetiska dimensionen och den tekniska dimensionen och dess samspel över tid tydligt.³¹ Arkitekten hävdar själv att byggnaden är långsiktigt tilltalande och innehar kvaliteter i den estetiska dimensionen och förhåller sig till tidens tand.³² Hur väl byggnaden passar den fysiska platsen är en fråga om omdöme och kompetens. Vad gäller de rumsliga förhållandena och rörelsemönstrets planer är förnyelsen kvalitetshöjande, men har ännu inte utvecklats då projektet fortfarande är inne i en byggnadsfas.

Fig. 5 Den färdiga påbyggnaden i kv Loen.

Vems stad får tolkningsföreträde i olika sammanhang? Trots att området är klassat som riksintresse och bör bevaras för framtiden går det inte förhindra utvecklingen, utan det måste kunna utvecklas i takt med att det övriga samhället förändras. Förnyelse och utveckling kan leda till intressanta årsringar i miljön, alla tider har något att tillföra. Men trots dessa argument anser jag att det inte går att acceptera hur stora ingrepp som helst utan samsyn. Den rättsliga gränsen går vid påtaglig skada i miljöer som är så värdefulla att utpekats som riksintresse. Då alla åtgärder sannolikt inte kan förutses vad gäller tillägg och förändringar i miljön bör förståelse ändå skapas för de kulturhistoriska värdena och visa på vilken känslighet de aktuella strukturerna kan ha för stadsbilden. Ett minsta krav bör vara att kulturmiljöns värden dokumenteras i detaljplanen och att projektet anpassas till dessa kvalitéer.

³¹ Magnus Rönn, *Att kvalitetsbedöma projekt i arkitektur och stadsbyggnad...*, s. 7

³² DN_kultur_090208.pdf (2013-05-08)

5. Figurförteckning

Fig. 1. Bild ur Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister. Björnen och Loen 1. Foto från väster, Jakobsgatan (2007-03-30). Foto Göran Fredriksson.

Fig. 2. Bild ur Stockholms stadsmuseum. Nils Tesch byggnad i regeringskvarteren på Nedre Norrmalm(2007). Foto Marianne Strandin.
www.stadsmuseum.stockholm.se

Fig. 3. http://www.sfv.se/cms/sfv/aktuellt/projekt/kvarteret_loen_stockholm_6369.html (2013-03-08). Foto okänd.

Fig. 4. Bild tagen ur SFV/ Kulturvärden, artikel Björnen och Loen av Peter Ohrstedt, s. 17

Fig. 5. Artikel i Byggvärlden. Påbyggnad fastigheten i kvarteret Loen (2013-02-27). Foto Peter Steen.

<http://www.byggvarlden.se/nyheter/byggprojekt/kvarteret-loen-vaxer-pa-hojden>